

sémantického rozdílu mezi výrazem *dō(m)* (srov. *dōmos*, *dā*, *dāpa*, lat. *domus*, skr. *dāmah*, stsl. *doma*) — jakožto mykénským označením pro domy lidí — a mezi slovem *woikos* (výraz je doložen i v knósském wo-i-ko-de *woikon-de* KN As 1519.1) — jakožto výrazem označujícím v mykéňštině přibýtek bohů (srov. lat. *vicus* „ves“, skr. věšáh „dům“, got. *weihs* „ves“, stsl. *vesa*). Je třeba ovšem dodat, že v homérské řečtině je tomu zpravidla zrovna naopak (srov. *Knoz*, JHS 90 (1970), 117–120). — Epigraficko-gramatický Chadwickův výklad je v publikaci z roku 1975 uzavřen indexem všech slabičných výrazů a ideogramů z thébských tabulek, jež sestavil *J. L. Meléna* (k 40 shora zmíněným tabulkám tu přistupuje navíc registrace tabulky Uf 22, zachycené pouze v AAA 4 (1971)).

Pokud jde o chronologii tabulek, zdůrazňují Spyropoulos i Chadwick souhlasně, že nálezy spadají až na sám konec 13. stol. př. n. l., tedy do stejné doby jako tabulky z Pylu. Naproti tomu úlomky nádob s lineárními nápisy v počtu 78, které byly v Thébách nalezeny většinou již za výkopů Keramopoullosových v roce 1921 (a zčásti pak i za nedávných výkopů Spyropoulosových), byly sem zřejmě exportovány někdy v 13. stol. př. n. l. z východní Kréty (srov. *L. R. Palmer*, *The Interpretation of Mycenaean Greek Texts*, Oxford 1963, str. 275; *H. W. Catling—A. Millett*, *Archaeometry* 8 (1965), 3–85); máme je dnes uveřejněny ve dvou významných publikacích (*J. Raison*, *Les vases à inscriptions peintes de l'âge mycénien*, Rome 1968, str. 1–117; *A. Sacconi*, *Corpus delle iscrizioni vascolari in lineare B*, Roma 1974, str. 121–173).

V současné době je tedy inventář písemných dokladů lineárního písma B z Théb dosti obsáhlý; zahrnuje 109 nápisných jednotek, třebas místy velmi kusých a fragmentárních (zvláště na úlomcích váz). Uvedený počet však řadí Théby, pokud jde o dokladový materiál lineárního písma B, na třetí místo (za Knóssos, Pylos a před Mykény, i když ovšem texty z Mykén jsou co do textového rozsahu obsáhlejší).

Antonín Bartoněk

Ludwika Press, *Pozegnanie z Minosem*, Wrocław, Ossolineum 1978. Stran 223.

Známa polská archeoložka vydala půvabnou malou knížku shora uvedeného názvu s podtitulem „ze zápisníku cesty po antické historii Sicílie“. Jde o knihu o desíti kapitolách, které jsou věnovány vždy určitému topografickému okruhu antické Sicílie, a tak před námi postupně defilují starověké osudy i archeologická současnost Palermo, Segesty (s lokalitami Eryx, Lilybaion a Motyé), Selinúntu (s Hérakleiou Mínojskou), Akragantu, Gely (s Kamarinou), Syrákús (s Megarou Hyblajskou), Katany (s Naxem), Piazzy Armeriny (s pozoruhodnou římskou vilou v Casale), Tauromenia (s výkladem o Etně) i Zanklé-Messany-Messiny. Jednotlivé kapitoly jsou psány svěže, s důkladným přehledem o popisované látce a s moudrým autorčiným nadhledem nad osudy měst, které tvořily podivuhodný řecký svět, složený z mosaiky řeckých osad zakládáných na Sicílii v 8.–6. stol. př. n. l. osadníky z nejrůznějších oblastí mateřského Řecka. Autorčino zasvěcené slovo doprovází na devadesát fotografií, mapek a dalších převlek. To všechno činí z díla vzorového kulturně historického průvodce po starověké Sicílii.

Antonín Bartoněk

Hermann Fränkel, *Dichtung und Philosophie des frühen Griechentums*. Verlag C. H. Beck München. Beck'sche Sonderausgaben. Str. 636, München 1976³, dotisk.

Práci na této knize započal H. Fränkel už v roce 1931 v Německu, ale poprvé ji vydal až r. 1951 ve Spojených státech, kam uprchl před nacismem. Další vydání se objevila opět v Evropě, a to ve známém Beckově mnichovském nakladatelství. To, že knihu bylo možno v krátké době spatřit na knižním trhu v několika vydáních, nezpůsobila jen skutečnost, že „zde máme nepostradatelnou příručku pro ty, kdo chtějí poznávat starověk“, jak napsal jeden z recenzentů, nýbrž i fakt, že kniha vykresluje rané období řecké kultury v nových souvislostech, v širokém záběru a nadto v působivé formě.

Jemné rozborů způsobů a forem starořeckého myšlení, jež charakterizovaly autora už v jiných jeho publikacích (např. *Wege und Formen frühgriechischen Denkens*, 3. vydání z roku 1969), mají paralelu v recenzované publikaci, kde se Fränkel soustředil

na rozbor literární produkce archaického Řecka. Výklad se především snaží rozlišit názory archaického a klasického údobí, jež pozdější tradice často mísila a zaměňovala, a takto zřekáním poznáním archaické doby chce vyloučit její literární produkci. Tak se mu daří objasnit, co je vlastní archaické epoše a co bylo hybnou silou myšlení v tehdejší světě. Změny, jež pozorujeme při střídání epoch (epické — archaické — klasické), vysvětluje autor reformami; ty podle něho hledají programový protiklad k předcházejícímu systému a vznášejí tak protest proti dosavadnímu nazírání. Musíme konstatovat, že schematicnost takového výkladu je odivná: problematiku jevů, které jeho pojetí odporují, autor poněkud paušálně odbývá konstatováním, že se v každé epoše objevují jedinci, jejichž myšlení se odchyluje od obecného způsobu.

Kdybychom se omezili na takto podané autorovy vývody, musili bychom je odmítnout. Přihlédneme-li však k dalšímu, vidíme, že o pohybu idejí mluví autor vlastně jen v rámci celé epochy, zatímco při rozboru tvorby konkrétních postav bere v úvahu i historické a společenské okolnosti jim samostatným vlastní. Tím, že jsou paralelně sledovány názory a terminologie poezie a filozofie, dostává obraz jednotlivých předátcův těchto odvětví kultury i obraz dané epochy pronikavější rysy. Z osmi kapitol věnuje Fränkel poezii kapitolu II. (Homér), III. (Hésiodos), IV. (Stará lyrika), VI. (Nová lyrika, tj. Ibykos, Anakreón, Simónidés) a VIII. (Poslední archaické lyrika, tj. Theognis, Bakchylidés a Pindaros); kapitoly V. (Krise, náboženská literatura a filozofie) a VII. (Filozofie a empirická věda v archaické době) jsou určeny rozboru produkce širšího dosahu. Je třeba poznamenat, že na rozdíl od antického chápání autor pod pojem „lyrika“ zahrnuje „krátké básně a písně rozličného obsahu a v rozličných metrech, a to i elegických“ (str. 148).

Pohyb myšlenek jako určující faktor je ovšem třeba chápat ze dvou stanovisek. Stanovisko a pojetí Fränkelovo jsme již rozebrali a upozornili na jeho meze; antický autor se vyjadřuje naproti tomu v primitivních souvislostech. Příkladem jeho postupu je názor Archilochův o neustálém vzájemném střídání vzestupu a úpadku; příkladem rozboru, jaké podává Fränkel, může být výklad Sappina zlomku 130 LP (ve Stiebitzově překladu ŘL 134²: Erós ochromující mnou zmitá zas, sladkotrpky a nepremožitelný plaz. / Tebe mrzí však mysliti, Atthido, na mne, za Andromedou se honíš teď...), o němž se v naší publikaci praví (str. 208): „Prudké přechody mezi sladkými a trpkými pocity byly pro tuto lyriku od počátku určující; zde je však nové to, že se zde objevují protikladné kvality v jednom jediném aktu.“ Stejně tak známý přechod od mrtvy k osobnímu zážitku (16 LP — překl. Stiebitz, Písně z Lesbu) charakterizuje Fränkel jako tézi, která má sílu přemoci jakoukoli platnou hodnotu, neboť v ní „netoužíme po tom, co je samo o sobě krásné, nýbrž sledáváme krásným to, po čem toužíme. Zde je už téměř vyjádřena téze sofistů Protágora o člověku jako míře věcí“ (str. 212).

Své výklady, které mnohdy sahají k jádru základních problémů, podává autor zajímavým, až strhujícím stylem. Všimněme si třeba provokující otázky na začátku knihy: „Proč se řecká literatura, na jejímž začátku jsou *Ilias* s *Odyseiou*, začíná v protikladu k literaturám jiných národů jasnými a zralými díly?“ Text je zahájen výkladem o epice, jenž má základ v autorově koncepci střídání, neboť má čtenáře obeznámit se stavem myšlení a literatury, proti jakému vystoupila celá koncepce archaické poezie. Posledním mužem archaické epochy je Pindaros, Aischylos do ní už nepatří.

Kniha přináší mnoho podnětů pro řešení takových otázek, jako je poměr starého a nového, typizace, proměny ve vývoji gnóm atp. Zejména je však prostoupena nepřeherným množstvím interpretací jednotlivých básní i menších zlomků. Protože každé vydání publikace bylo přepracováno a doplněno interpretacemi nových nálezů, neztratily Fränkelovy výklady na aktuálnosti. Z toho všeho uvedme aspoň rozbor jazykového stylu Ferekýdova a jeho porovnání se stylem nápisů (str. 282), obdobné srovnání Simónidových veršů (D 48) s nápisem na Midově hrobě (str. 349), zkoumání epiky Murkem a americkou školou, které zachytilo i moderní lidovou tvorbu z poslední války (str. 21 nn.), výklad o Alkmanově páru *poros* — *aisa* jako potenciálním předchůdci moderních přírodovědných představ vyjádřených pojmy *náhoda* — *zákonitost* (při současném odmítnutí modernizace) aj. Jen zřídka kdy se nabízejí jiné výklady, jako při interpretaci Archilochovy básně 7D (ve Stiebitzově překladu ŘL 60—61²: Z útěsné elegie), kde Fränkel soudí, že básníková řada vychází jen z jeho předatav o střídání vzrchu a úpadku, ač zahrnutí smutku veselím je obecnou představou folklóru.

Podstatné ukázky archaické poezie předkládá Fränkel čtenáři v promyšlených překladech. Jen na málo místech budí překlad pochybnost (např. Alc. 364 LP *megan*

damnai laon = überwältigt sie auch eine stolze Gemeinde — str. 224, nebo *Ale. 350 LP: tapferen Mann, dem nur eine Handbreit nach Königsmaß fehlte, kde se basiléon nevztahuje na pacheón* — str. 221). Z mnoha překladů uvedme aspoň dva: překlad slavné Sapfiny básně *Er sieht aus, der Mann, wie ein Bild der Götter* (uvádíme zde německy proto, aby bylo vidět, jak se překladatel vyrovnává s náboženským podtextem výrazu *faínetai*, asi: „zjevuje se mi“), v níž vidí osobní přání básnířčino ke sňatku jedné z jejích družek (str. 199), a dále překlad ze zlomků 89, 90, 92, 94 D rekonstruované Archilochovy bajky (str. 164).

Zvláštní význam mají interpretace jednotlivých termínů. Tak výklad významu dne pro Homéra a pro Archilocha ho vede k výkladu slova *efémeros* u Archilocha jakožto výrazu, jehož plný význam zní: dem Tag unterstellt und seinem Wechsel preisgegeben; zajímavý je i výklad *týché* = vom Erfolg (Archil. 8 D — str. 150) a jeho srovnání např. s pojetím téhož pojmu u Theognida a Pindara (str. 499). Tyto Fränklovy výklady budou mít význam i pro příštího překladatele archaické lyriky, i když místy jeho očekávání nebude splněno. Tak známý obrat z počátku Theognida *sofizómenoí* označuje autor jako „unübersetzbar“ (str. 467*), anebo z Hipponakta známé označení Herma jako vladaře Kyllény (D 4: *K-és palmyn*) překládá neuspokojivě jako „dem Sultan Kyllenes“ (str. 247).

Obsažná kniha se stává přehlednou svým přirozeně historickým uspořádáním. Avšak vyznat se v jejích detailech je velmi obtížné, přestože od str. 581 jsou k ní přidány vynikající „Indices“. První z nich podává systematický a utříděný rejstřík k literárním druhům, k archaickému stylu, k ranému řeckému myšlení a rané řeckému člověku. Ve druhém najdeme řecké termíny, třetí odkazuje na místa u jednotlivých autorů.

Bohatá kniha přináší hojná poučení a často poslouží i jako uvedení do interpretace nesnadných textů řecké archaické tvorby. Proto také ji promineme některé nepřesnosti, jako je např. označení Alkaia výrazem „Junker“ nebo jeho závislých a příbuzných výrazem „Bande“ (str. 214–215).

Radislav Hošek

Sven-Tage Teodorsson, The Phonemic System of the Attic Dialect 400–340 B. C., Acta Universitatis Gothoburgensis, Studia Graeca et Latina Gothoburgensia XXXII, Lund 1974. Stran 326.

Sven-Tage Teodorsson, The Phonology of Ptolemaic Koine, Acta Univ. Gothoburgensia et Studia Graeca et Latina Gothoburgensia XXXVI, Lund 1977. Stran 278.

Na základě důkladného rozboru nápisného materiálu dochází švédský badatel Teodorsson k odvážnému závěru, že se celá řada hláskoslovných změn, které se zpravidla přičítají až helénistickému období, prosadila v hovorové attičtině již před 4. stoletím př. n. l. To platilo podle Teodorssona zejména o monoftongizaci diftongů *ai, ei, oi* a o úženi dlouhých *e*-ových hlásek. Ve skutečnosti se však autorovi podle našeho názoru podařilo dokázat pouze to, že počátky uvedených změn jsou ranější, než se doposud předpokládalo; jejich definitivní prosazení však zřejmě spadá teprve do doby po ovládnutí Řecka makedonskými zbraněmi v 30. letech 4. stol. př. n. l.

Podobnou metodou, jakou zpracovával Teodorsson hláskoslovný systém klasické attičtiny, pokusil se též autor i o fonologickou analýzu řecké helénistické koiné, již se mluvílo v ptolemaiovském Egyptě, tedy mezi léty 332 a 31 př. n. l. Na základě podrobného rozboru jazykového materiálu dochází k překvapujícímu závěru, že řečtina ptolemaiovského Egypta, jak ji máme zachovanou především na nápisech a papýrech, obrází konservativní hovorovou attičtinu vyšších společenských vrstev, tedy nikoli jazykově progresivní lidovou attičtinu, jejímuž fonologickému systému věnoval Theodorsson pozornost ve své shora zmínované první práci. Podle jeho názoru se celá řada hláskových změn, pro něž autor shledal doklady v attičtině již před 4. stol. př. n. l., uskutečnila v ptolemaiovské koiné až o jedno či dvě století později — a některá tu neproběhla vůbec (např. úženi dlouhých *e*-ových hlásek v *i* nebo delabializace *y* v *i*). Tento výsledek autorovy analýzy nás tím více utvrzuje v přesvědčení, že závěry obsažené v zmíněné starší Teodorssonově práci o mimořádně innovačním charakteru klasické attičtiny mají platnost omezenou jen na malou část attické populace ze 4. stol. př. n. l. a že to, co Theodorsson označuje se vztahem k této době jako konservativní